

SURGE ET AMBULA

ESTUDI DELS ESGRAFIATS DE L'EDIFICI DE LA BIBLIOTECA MUSEU VÍCTOR BALAGUER: SIMBOLOGIA I MAÇONERIA

Mar Sánchez Hidalgo

Responsable del Servei Educatiu de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer

En aquest article es presenta una primera aproximació a la lectura en clau simbòlica dels esgrafiats i els elements decoratius de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer i de la Casa de Santa Teresa. Així mateix, es presenta una possible interpretació d'alguns d'ells des de la maçoneria, tenint en compte la vinculació de Balaguer amb aquesta organització.

Tal com anunciava Víctor Balaguer al seu discurs inaugural, la Biblioteca Museu va ser creada per tal que fos un “centre d'ensenyament i aprenentatge”. I aquesta funció queda ja palesa en els esgrafiats que decoren les façanes de la institució. De tal manera que l'edifici constitueix per si mateix una lliçó d'Història, d'Art i de Ciència.

Balaguer es preocupà que la Biblioteca Museu disposés d'un valuós fons bibliogràfic i artístic, però també que el continent d'aquestes obres d'art tingués un valor per si mateix. En aquest sentit, no ubica les seves col·leccions en un edifici ja existent, sinó que en fa erigir un de nova planta expressament perquè funcioni com a biblioteca i com a museu i sigui obert a tothom.

El projecte s'encarregà a l'arquitecte Jeroni Granell, que dissenyà l'edifici que podem veure actualment, amb dues ales simètriques i una cúpula central. Els treballs d'edificació duraren dos anys i la Biblioteca Museu s'in-augurà finalment el 26 d'octubre de 1884.

Pel que fa als esgrafiats, aquests es van realitzar entre l'estiu i la tardor de l'any 1884, tal com relata Lluís G. Espoy¹ en una carta a Balaguer, i sembla que es trigava tres dies a realitzar-ne un.

En un primer moment es va pensar en el pintor Ramón Padró per a la seva execució però per causes que desconeixem finalment ho féu el pintor Josep Mirabent, autor també de la decoració del saló de descans del Liceu de Barcelona i del Paranimf de la Universitat de Barcelona, entre altres.

El que no es sap amb seguretat és qui ideà les composicions. Per la correspondència sabem que és Balaguer qui indica els noms que havien d'anar esgrafiats a les façanes, així com el lema de la Institució, però, malauradament, no disposem de documentació tan precisa pel que fa als dibuixos esgrafiats. En una carta de l'any 1883² l'arquitecte Jeroni Granell anuncia a Balaguer el seu desig de realitzar uns esgrafiats que decorin les diferents façanes, i proposa com a dibuixant Ramón Padró, que, com Granell afirma, està d'acord tant en la forma com "*en el pensamiento filosófico*". Fa també referència a uns dibuixos que adjunta al seu escrit però que no s'han conservat. No sabem, per tant, si els dibuixos que veiem avui dia són exactes als que proposava l'arquitecte o si Balaguer va fer també alguna proposta diferent. En tot

cas, si ens basem en la nombrosa correspondència —en la qual se li consultava qualsevol detall per mínim que fos i en la qual hi ha les decisions que prenia el fundador fins i tot en petits assumptes—, no és agosarat afirmar que Balaguer estava al cas de les composicions que es van esgrafiar i hi estava d'acord. Una qüestió aquesta, que pren especial rellevància per la presència de simbologia maçònica en alguns dels esgrafiats.

VÍCTOR BALAGUER I LA MAÇONERIA

Víctor Balaguer era maçó, com molts dels polítics de l'època. En concret, pertanyia al Gran Oriente de España i seguia el Ritu Escocès Antic i Acceptat, una de les branques més antigues de la maçoneria, en el qual assolí el màxim grau: grau 33³. El seu nom simbòlic era Tamarit, polític i militar català del segle XVII, que lluità en diversos fronts pels interessos de Catalunya, essent membre del Consell de Cent i diputat militar de la Generalitat. Un personatge amb el qual Balaguer se sentiria identificat en la defensa de Catalunya.

La maçoneria és una organització de caràcter iniciàtic, filantròpic i filosòfic que té com a objectiu la recerca de la veritat i fomentar el desenvolupament intel·lectual i moral de l'ésser humà així com el progrés social.

Sembla que els seus orígens es remunten a la construcció de les catedrals a l'Edat Mitjana. Els picapedrers (anomenats *maçons*) i constructors medievals, organitzats en gremis es reunien en un espai situat a prop de l'obra, la *lògia*. Els gremis tenien un caràcter iniciàtic i estaven dotats de reglaments i normes de

conducta, així com d'un seguit de ritus que donaven accés a certs coneixements que permetien avançar gradualment dins l'organització. És la coneguda com a *maçoneria operativa*. Al segle XVII, les poques lògies operatives que encara existien comencen a permetre l'accés a intel·lectuals i professionals aliens a la construcció. Derivant així cap a societats de tipus intel·lectual que conservaven però els antics ritus i símbols. L'any 1717 quatre d'aquestes noves lògies fundaren la Gran Lògia d'Anglaterra, donant lloc a la maçoneria tal com la coneixem actualment, l'anomenada *maçoneria especulativa*.

Com explica Joan Palomas al seu llibre,⁴ l'entrada de Balaguer a la maçoneria tingué lloc durant el Sexenni Revolucionari (1868-1874). Aquests van ser anys de tolerància cap a aquesta organització i es fundaren nombroses lògies a tot l'estat espanyol. Moltes personalitats polítiques del moment com Balaguer foren maçons: Emilio Castelar, Práxedes Mateo Sagasta, Pi i Margall...

D'altra banda, el liberalisme espanyol coincidia en molts dels seus objectius amb els principis maçònics. I en aquest sentit, hi coincidien també molts dels interessos de Balaguer, com ara la constant preocupació per l'educació i la cultura. La Biblioteca Museu, creada de manera filantròpica per fomentar l'educació de tota la ciutadania, és un dels exemples més evidents d'aquests interessos compartits.

La maçoneria és una organització simbòlica, és a dir, utilitza els símbols com a eina per transmetre els seus coneixements. Molts d'aquests símbols provenen de la maçoneria operativa i, per tant, tenen certa relació amb

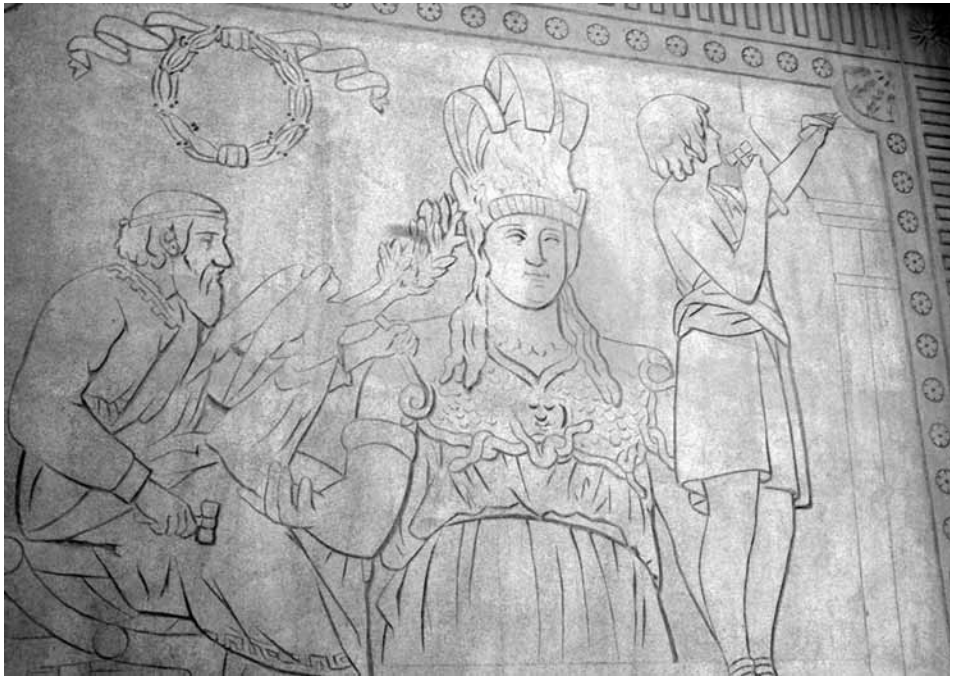
l'arquitectura. Però també hi ha influències del cristianisme o dels antics egipcis –per posar només alguns exemples–, com es veurà més endavant.

SIMBOLOGIA DELS ESGRAFIATS DE LA BIBLIOTECA MUSEU

Cadascuna de les façanes de la Biblioteca Museu està decorada amb un conjunt de quatre esgrafiats amb una temàtica comuna: Història del Gran Art i Història de l'Art aplicat a la Indústria (a l'ala corresponent al Museu) i Història de les Ciències i Història de la Literatura (a l'ala destinada a la Biblioteca).

Aquests motius no són casuals sinó que responen perfectament a les funcions de la Biblioteca Museu. La institució era un edifici dedicat a les arts (Museu) i a les Ciències i les Lletres (Biblioteca). I el bibliotecari, Joan Oliva, així va voler que constés en un primer moment al lema de l'entrada: "*Historia, Ciencias y Literatura*". Però Víctor Balaguer preferí les paraules de Jesús a Llätzer: "*Surge et Ambula*" (Aixeca't i Camina), ja que, com ell mateix afirmava referint-se a l'expressió, "*creo verdaderamente apropiadas para la entrada de un edificio destinado a estimular a la inteligencia, para que penetre en él y aprenda, ofreciendo después al mundo, el fruto de lo aprendido*".⁵

Pel que fa a les Arts aplicades, o Arts sump-tuàries, cal tenir present que a l'època eren considerades una més de les Belles Arts. De fet, a les fotografies de 1884 de la Pinacoteca, es pot observar com armadures, gerros i diversos mobles compartien espai amb pintures i escultures. Però la seva presència a les façanes anava molt més enllà. El que

l'Esgrafiats sobre l'Art Clàssic

fa especialment rellevants aquests esgrafiats és que des de bon començament, per exprés desig de Balaguer, a la Biblioteca Museu es van oferir classes de Dibuix aplicat a les Arts industrials, que comportaven classes pràctiques a la Pinacoteca i conferències sobre l'Art de diversos països a la Biblioteca, entre altres assignatures. De manera que, com afirma Montserrat Comas al seu llibre,⁶ “l'Escola d'Arts i Oficis nasqué al si de la Biblioteca Museu Balaguer”. I aquestes escenes són una mostra més de l'interès de Balaguer per aconseguir que Vilanova i la Geltrú tingués una escola d'aquest tipus.

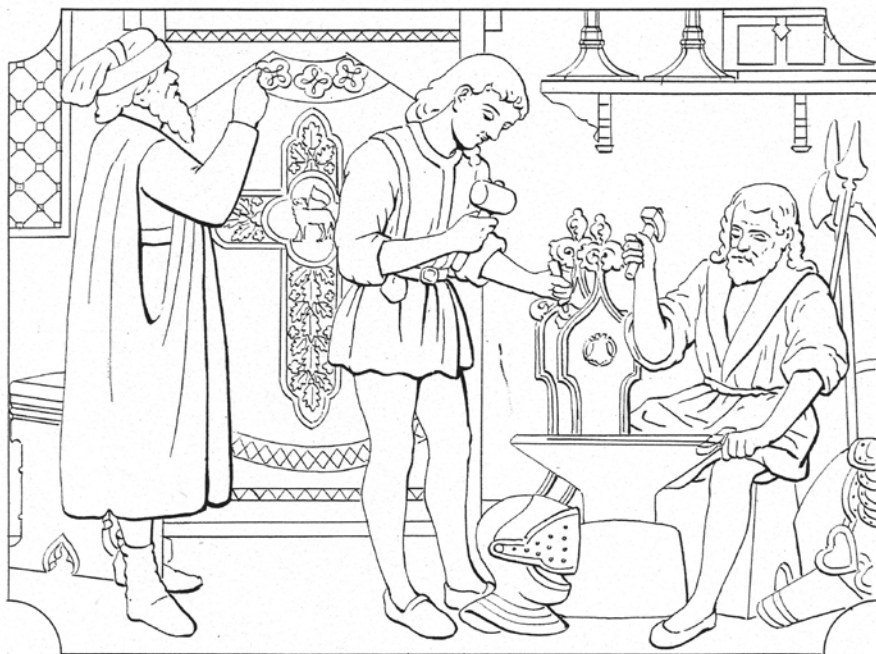
Pel que fa a les composicions, totes tracten quatre grans moments de la història del món occidental que, a grans trets, s'emmarquen en l'Antic Egipte (com a bressol de la cultura occidental), l'Antiguitat Clàssica, el Renaixement i l'Edat Moderna.

Al Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer del 26 d'octubre de 1884 es pot trobar una descripció detallada de cada un dels plafons, i també Àngel Olivé⁷ li dedicà un article en un dels darrers butlletins de la institució. De manera que el present article no es centrarà a descriure les composicions, sinó en l'anàlisi dels símbols representats, parant especial atenció en aquells de caràcter maçònic.

HISTORIA DEL GRAN ART.

FAÇANA ANTERIOR (COS NORD-OEST)

A la façana principal de l'ala del Museu es troben representades quatre grans èpoques de la història de l'Art Occidental: l'Art de l'Antic Egipte, l'Art Clàssic, l'Art Cristià i l'Art del Renaixement. Però, si bé cada plafó mostra uns personatges diferents característics de cada moment històric, resulta curiosa la presència d'una figura comuna a tots ells: un jove treballant un capitell de pedra. Els

l Dibuix de l'esgrafiat sobre les Arts Sumptuàries a l'Art Cristià

capitells poden fer al·lusió a l'arquitectura; considerada a l'època una de les Belles Arts. Però la figura del jove treballant-lo amb la maça i el cisell podria estar relacionada també amb el primer grau simbòlic de la maçoneria: l'aprenent. Un grau comú en tots els sistemes i ritus d'aquesta doctrina.

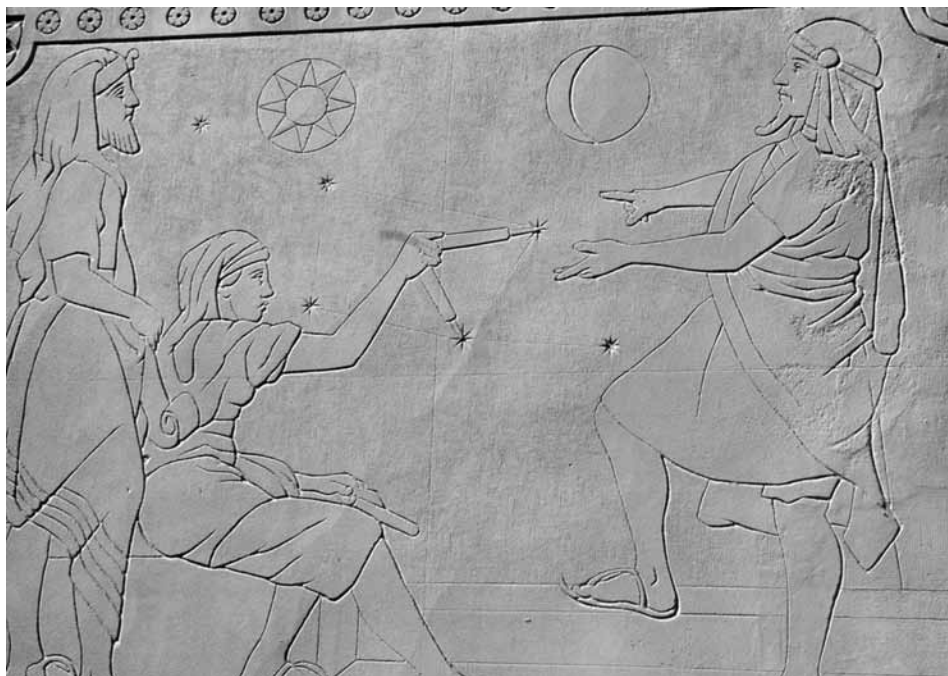
A la maçoneria, l'aprenent treballa simbòlicament en el desbast de la pedra bruta i té com a eines el cisell i el martell. Aquesta figura té els seus orígens en la construcció de les catedrals, en les quals els picapedrers havien de treballar la pedra donant-li forma i polint-la, per tal que encaixés en l'edificació i l'embellís. De la mateixa manera, l'aprenent treballa en el sentit espiritual, en l'eliminació de vicis i impureses buscant el propi coneixement i perfeccionant el seu caràcter; essent "picapedrer d'un mateix", per poder treballar posteriorment en benefici de la Humanitat.

D'altra banda, també en el plafó de l'Art Clàssic i el de l'Art del Renaixement, es mostren dues escultures que representen personatges lligats d'alguna manera a la maçoneria.

A l'escena de l'Art Clàssic, es pot veure Fídies esculpint la cèlebre Atenea d'or i iveri per al Partenó, una estàtua que mesurava prop de 12 m d'alçada. Atenea, Minerva per als romans, era patrona de les arts, protectora de la pau i els herois i deessa de la saviesa. I pel mateix simbolisme és admirada per la maçoneria, per a la qual la Saviesa és un dels tres pilars que sostenen el temple maçònic. Els altres dos són la Força i la Bellesa.

Per últim, a l'escena de l'Art del Renaixement, trobem Miquel Àngel assegut, admirant la seva estàtua de Moisès, mentre un jove acaba de polir un capitell amb el martell i el cisell ja a terra. Per als maçons, aquest profeta

l Esgrafiats sobre la Ciència a l'Antic Egipte

és considerat com un dels grans iniciats, model a seguir per als que es troben al grau de company. Els grans iniciats són aquelles persones que no viuen ja només per a ells mateixos sinó per a la Humanitat, i que demostren rectitud en les seves accions. A més de Moïses, pertanyen a aquest grup Jesús, Confucí, Sòcrates i Pitàgores, entre altres.

HISTÒRIA DE LES ARTS APLICADES A LA INDÚSTRIA.

FAÇANA POSTERIOR (COS NORD-OEST)

Degut a les successives ampliacions de l'edifici, actualment no es poden observar aquests quatre plafons. Però la conservació dels calcs a la Biblioteca Balaguer ens permet saber com eren.

En aquests esgrafiats es fa un repàs històric de les Arts Sumptuàries, centrat en l'Art Egipci, l'Art Grec, l'Art Cristià i l'Art del Renaixement.

Tots ells mostren tres figures, en el que sembla un taller, realitzant diverses obres: mobiliari, gerros, espases, armadures...

En aquestes representacions, no sembla haver-hi cap símbol que amb evidència es pugui relacionar amb la maçoneria, més enllà de la presència de les tres figures, sovint en tres edats diferents, que recorden els gremis i el caràcter iniciàtic que comparteixen aquests amb la maçoneria. El fet de mostrar tres personatges en totes les escenes podria fer referència als tres graus de la maçoneria: aprenent, company i mestre.

HISTORIA DE LA CIÈNCIA.

FAÇANA ANTERIOR (COS SUD-EST)

A la façana principal de la Biblioteca, els esgrafiats ens parlen dels principals avenços científics del Món Occidental.

El primer plafó, començant per la dreta, està dedicat als antics egipcis i l'estudi del Cosmos, en el qual destacaren creant el primer calendari solar de la Història, a començaments del tercer mil·lenni aC. Segons Heròdot: "els egipcis van ser els primers de tots els homes que descobriren l'any, i deien que això ho van trobar a partir dels astres". Els sacerdots egipcis començaren a estudiar els astres per poder establir els cicles d'inundació anual del riu Nil. Així establiren un calendari lunar i un de solar, decantant-se finalment per aquest últim per a l'ús civil. Calcularen que l'any tenia 365 dies i que cada dia tenia 24 hores.

Al centre de la composició, s'hi troba un personatge assegut traçant signes al cel amb un compàs. Aquest instrument pertany al grau maçònic de company, en el qual els maçons es dediquen a l'estudi i l'observació dels "misteris ocults de la Natura". El compàs és un dels símbols essencials de la maçoneria, associat amb l'ordre, la justícia i la rectitud, i vinculat amb l'eternitat per la seva capacitat de reproduir el cercle. Unit amb l'escaire, és un dels emblemes d'aquesta societat.

També el Sol i la Lluna, que apareixen en aquesta escena, a banda de la referència als dos calendaris egipcis, tenen un significat especial per als maçons. Als seus temples, el Sol correspon a la columna del Sud (el lloc dels mestres) i la Lluna a la del Nord (on es troben els aprenents). Junts encarnen la dualitat de la creació (el bé i el mal, el dia i la nit, la llum i les tenebres, el *yin* i el *yang*...).

Pel que fa a la constel·lació que es troba en aquest esgrafi, es plantegen dues hipòtesis. D'una banda, es podria tractar de l'Óssa

Menor, i ser, l'estrella que queda fora de la constel·lació, l'estrella polar. A l'època dels antics egipcis aquesta estrella era Thuban, la qual utilitzaven com a referència per construir i orientar les piràmides. L'altra hipòtesi és que l'estrella de l'extrem esquerre faci referència a Sírius, l'estel més brillant del firmament. Sírius era molt important per als antics egipcis, ja que la inundació del Nil es produïa quan aquest sortia per l'horitzó poc abans de la matinada.

Al següent esgrafi, tal com s'indica al Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer de 1884, s'hi representa un orador grec donant lliçons al poble. Tot i que no s'especifica de qui es tracta, podria ser que aquest orador fos Pitàgores, tenint en compte que tota aquesta part de la façana està dedicada a la Ciència.

Pitàgores és també, d'altra banda, un referent molt rellevant per a la maçoneria. La qual fonamenta alguns dels seus ritus i creences en les teories pitagòriques.

Al plafó sobre l'època del Renaixement, es pot veure Cristòfor Colom discutint amb els savis teòlegs de Salamanca. L'arribada de Colom a Amèrica va ser una de les fites més importants de l'època i un fet que tindria repercussió fins ben entrat el segle XIX. En aquest sentit, cal tenir present que, en els anys en què es creà la Biblioteca Museu, Vilanova mantenia un intens comerç amb Amèrica i especialment amb Cuba. I, fruit d'aquestes transaccions econòmiques, moltes de les personalitats vinculades a la ciutat i també amb Balaguer i el seu projecte, com ara Francesc Gumà o Antoni Samà, havien aconseguit grans fortunes; una part de les

Detall de l'esgrafiats sobre la Ciència a la Història Moderna

quals havien invertit de manera filantròpica en interès dels seus conciutadans.

A la darrera escena es tracta dels invents. S'hi mostren els principals invents moderns i els retrats dels seus inventors. Entre tots, destaca Gutenberg, al centre de la composició, que amb la descoberta de la impremta va fer possible la difusió de tots aquests coneixements. Gutenberg sosté un llibre obert en una mà i la lletra A a l'altra. Aquesta lletra, la primera de l'alfabet, simbolitza la paraula però també té rellevància dins la maçoneria, per a la qual significa el poder de creació de la divinitat.

HISTÒRIA DE LA LITERATURA I LA POESIA.

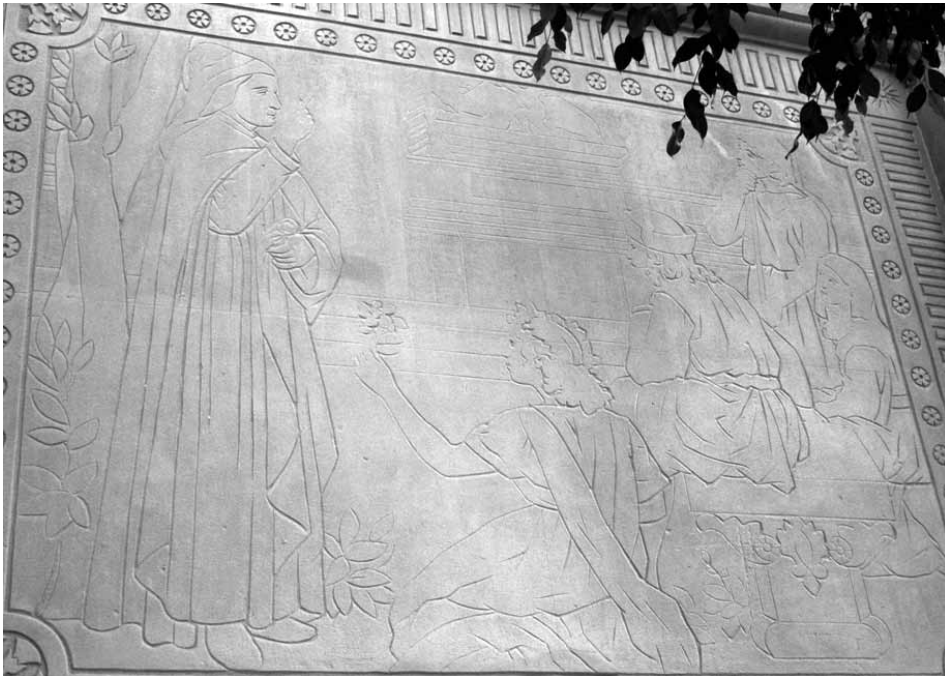
FAÇANA POSTERIOR (COS SUD-EST)

En aquesta façana, degut a l'ampliació de l'edifici de l'any 1898, només són visibles dos dels quatre esgrafiats. Mancarien els cor-

responents a l'Antic Egipte i a l'Època Clàssica, que coneixem pels calcs. En aquesta façana no hi ha símbols maçònics evidents.

A la composició corresponent a l'Antic Egipte, es podia veure el faraó Sesostris rodejat de tres personatges: un sacerdot que escriu les memòries del seu regnat, un altre que li mostra uns plànols i un músic que canta les glòries del seu govern. Una de les obres més rellevants de la literatura egípcia és *La Història de Sinuhé* en la qual aquest servidor de Sesostris narra l'assassinat del pare del faraó, Amenemhat, mentre aquest es troba en una campanya militar contra els libis. A banda d'aquesta referència, cal tenir també en compte que el faraó Sesostris destacà pel renaixement intel·lectual i cultural que es visqué a Egipte sota el seu regnat, en el qual es desenvolupà la literatura i la ciència i s'edificaren nombrosos monuments.

l'Esgrafiament sobre la literatura i la poesia a l'època del Renaixement

L'altre plafó desaparegut mostrava una escena amb el poeta Homer cantant els seus versos al poble. Homer, creador de les principals poesies èpiques gregues, la Ilíada i l'Odissea, exemplifica aquí l'esplendor de la literatura en l'Època Clàssica.

A l'actualitat es poden observar encara en aquesta façana els esgrafiats corresponents al Renaixement i a l'Època Moderna. En el primer, es representa Dant recitant els seus poemes. Dant s'inclou aquí com a figura rellevant de la Literatura Universal i, possiblement, també per la influència que tingué la seva obra en la Poesia romàntica. Al segle XIX a Catalunya hi havia un interès especial per aquest poeta i especialment per la Divina Comèdia. Al Museu, s'hi conserven dos busts de Dant, un dels quals decorava la sala de la Biblioteca. I també a la biblioteca particular de Balaguer hi havia diverses traduccions de la Divina Co-

mèdia —una d'elles recuperava la que va fer el poeta Andreu Ferrer en català l'any 1429. D'altra banda, Dant ha estat vinculat amb la maçoneria per René Guénon,⁸ el qual, en un assaig sobre la Divina Comèdia, desenvelava l'esoterisme ocult en aquests cants.

El darrer plafó corresponent a l'Època Moderna mostra tres grans escriptors de talla universal: Cervantes, Calderón i Shakespeare. I per sobre d'aquests, tres medallons, en un dels quals es pot veure don Quixot i Sancho Pança.

LES TESTERES I ELS SEUS ESGRAFIATS

En aquests esgrafiats no sembla haver-hi cap símbol maçònic evident. A totes dues testeres, tant la de la Biblioteca com la del Museu, es troba la mateixa composició, amb el déu Saturn al centre com a déu del Temps indicant a unes figures alades que coronin els

l Reixa amb el símbol d'Horus

homes il·lustres de l'època. Hi ha una variant a la testera de la Biblioteca: el Temps està coronat per una clepsidra, un antic rellotge d'aigua, i les figures van vestides a l'estil grec i egipci. La testera del Museu duu un rellotge amb esfera de nombres i els personatges són de caràcter cristià i del Renaixement.

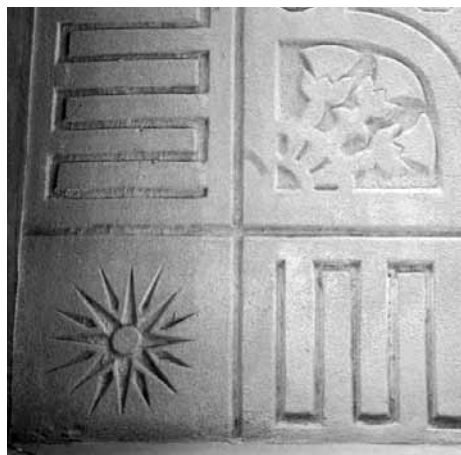
ELS REIXATS DE L'EDIFICI

A banda dels esgrafiats, l'edifici té nombrosos detalls ornamentals, alguns dels quals tenen també una especial significació. Un d'ells és el disc solar alat, símbol del déu egipci Horus, que es troba en una reixa al costat dels esgrafiats de la façana posterior, on hi ha les escenes sobre la Història de la Literatura.

Aquesta és una de les divinitats egípcies més carregada de significat per a la maçoneria. Representava el sol naixent, en oposició al

seu pare Osiris, el sol crepuscular. Per aquest motiu, la maçoneria li atribueix el significat del vencedor de les tenebres, en especial de la ignorància, i element renovador de la vida. Resulta, per tant, un símbol lligat al "*Surge et Ambula*" de la Institució i molt adient per a un centre cultural que tenia com a finalitat l'ensenyament.

Actualment només es conserva aquesta reixa, la qual desconeixem en quin moment va passar a aquesta ubicació, si bé es pot afirmar que hagué de ser posteriorment a l'any 1898, en què es va realitzar l'ampliació d'aquesta part del Museu. A les fotografies antigues es pot observar que aquest element es trobava també a la reixa de la porta del darrere del Museu. Però no sabem del cert si es tracta de la mateixa peça que es traslladà a la ubicació actual a causa d'alguna reforma o bé és una altra de diferent.

Detall d'un esgrafiament amb flors de papir i un sol

Detall de l'interior de la cúpula amb els rajos del sol envoltant l'òcul i una sanefa de flors de papir i lotus

D'altra banda, també la reixa de ferro que envolta el perímetre del jardí té un element que podria tenir una significació especial: la flor de lotus. Tota la Biblioteca Museu està decorada amb elements grecs i especialment egipcis. I alguns d'aquests últims comparteixen amb la maçoneria el seu caràcter simbòlic. En el cas del lotus, es tracta d'una flor present en molts detalls ornamentals de la Biblioteca Museu, col·locada sovint al costat de la flor de papir o a prop d'un altre motiu rellevant: el Sol. Un element també destacat per als maçons, com a font d'il·luminació i de vida. Aquestes decoracions es poden veure per exemple als marcs dels esgrafiats o a la part interior de la cúpula.

A la reixa es pot observar la representació esquemàtica de l'anomenat lotus blau egipci obert i amb la tija i el bulb i també la d'un lotus tancat. Per la seva naturalesa, els

antics egipcis relacionaven aquesta flor amb el Sol, la Creació i el Renaixement. Ja que el lotus blau, que té les arrels a les profunditats de l'aigua, s'obre a la matinada orientant-se a l'Est i amb l'obscuritat es tanca i torna a enfonsar-se a l'aigua. Aquesta idea del Renaixement i del pas de la foscor a la llum lliga amb el "*Surge et Ambula*" i és també molt utilitzada a la maçoneria, com s'ha vist, ja que per a aquesta organització té un valor destacat.

LA CASA DE SANTA TERESA

Si bé l'edifici de la Biblioteca Museu mostra alguns elements que es podrien interpretar des de la maçoneria, en el cas de la Casa de Santa Teresa⁹ la presència de la maçoneria és força evident.

Els principals símbols es troben pintats en el que semblen unes falses finestres rodones,

Lotus obert i tancat a la reixa del Museu.

situades a l'entrada que hi ha enfront de la Biblioteca Museu, i en un pilar del jardí.

En la finestra de l'esquerra, s'hi troba un llibre obert amb dues plomes rodejat de fulles de llover i amb un estel de cinc puntes al damunt. L'estel de cinc puntes és l'anomenada *estrella flamígera* de la maçoneria i, entre altres lectures, té la de significar la perfecció del mestre maçó: la força, la bellesa, la saviesa, la virtut i la caritat. És a més un símbol relacionat amb l'ésser humà ja des de l'Edat Mitjana i amb la proporció àuria present en molts éssers vius. Així mateix, ho està amb la unió de la terra i del cel, de la dona i l'home, dins del simbolisme dels dos triangles entrelaçats a l'estel.

El llibre amb les plomes i les fulles pot fer al·lusió a la faceta d'escriptor il·lustre de Balaguer.

A més cal destacar la Lira, símbol universal de l'harmonia de les forces còsmiques i de l'Art.

A l'altra finestra hi ha dibuixat un llum, símbol de la intel·ligència i de l'esperit. A moltes lògies maçòniques es destina un llum d'oli per a la "llum eterna", que no s'apaga mai, de la qual el Venerable (el president d'una lògia simbòlica) pren la llum en l'obertura de cada tinguda i la transmet als vigilants.

Un altre element força interessant és el pilar que es troba al centre del jardí davant de la façana posterior de la casa, decorat amb relleus i envoltat de bancs de pedra. Ja que un d'aquests relleus crida especialment l'atenció per la seva complexa simbologia, i és el que precisament es troba de cara a la vivenda de Balaguer. Aquí es pot veure novament el llum encès i al damunt d'aquest una mà amb un

1 Detall del relleu del pilar del jardí amb símbols maçònics

ull al centre. Tant la mà oberta com l'ull són símbols de la divinitat. L'ull ja des dels antics egipcis ha estat vinculat a la divinitat com a símbol d'Horus i pels cristians és símbol del Déu omnipresent. Per als maçons és "l'ull que tot ho veu" i està lligat al Gran Arquitecte de l'Univers, que significa la divinitat o el principi creador per a la maçoneria. La mà amb l'ull al centre podria significar doncs *veure i fer*, l'aspiració humana a l'omnisciència (saber-ho tot) i l'omnipotència (fer-ho tot). D'altra banda, aquest símbol recorda la Khamsa, una icona molt antiga que utilitzen moltes cultures com a amulet.

Darrere el llum es poden veure dos bastons creuats. El bastó és símbol d'autoritat. Un dels bastons és un bàcul similar als que portaven els faraons, inspirats en el bastó dels pastors, i que simbolitzen la divinitat com a guia del poble. També el papa porta aquest

tipus de bastó en algunes cerimònies. L'altre, decorat amb cintes, sembla un caduceu, que per a la maçoneria és un dels símbols de la ciència i el progrés.

En els relleus de les altres cares de la columna trobem referències a les arts, l'agricultura i el comerç, amb alguns elements amb un significat especial per als maçons, com una maça (símbol del grau d'aprenent), una espiga de blat (símbol del naixement i la mort) o un llibre (símbol de la saviesa).

UN LLEGAT MOLT ESPECIAL

La Biblioteca Museu és una institució de gran rellevància en el panorama cultural català pels seus esplèndids fons. Però també ho és per la seva arquitectura.

No es pot afirmar que Balaguer tingués la voluntat d'incloure símbols maçònics en la

decoració de la Biblioteca Museu ja que no disposem de documentació escrita que ho confirmi. Però sí que és cert que, per representar un moment històric de l'Art, de la Ciència i de la Literatura, es van escollir unes persones i unes obres molt concretes, que si bé són rellevants d'aquell període també és cert que no eren les úniques rellevants. En el cas de la Casa de Santa Teresa, però, els símbols maçònics són força més evidents; potser perquè en aquest cas es tractava de la seva vivenda particular i no d'un espai públic. Respecte a aquest punt, cal tenir present que, el mateix dia de la inauguració de la Biblioteca Museu, la premsa de caràcter religiós o conservador ja acusava Balaguer de maçó i de tenir llibres maçons a la Biblioteca.¹⁰

En tot cas, més enllà d'una possible lectura lligada a la maçoneria, la Biblioteca Museu pren rellevància per la seva singularitat en

l'arquitectura civil de l'època i ofereix una lliçó d'història a tothom que s'hi aturi a observar-la amb deteniment.

Amb els seus esgrafiats aporta informació sobre la història de les Arts, la Literatura i la Ciència. I cosa més important, convida a l'estudi i el treball posant com a exemple destacats personatges històrics i les seves fites aconseguides a base d'esforç, dedicació i investigació: invents, obres d'art, descobriments científics... que han ajudat al progrés i la millora de tota la Humanitat. Era aquest un dels principals objectius que va impulsar un Víctor Balaguer ja amb seixanta anys a embrancar-se en l'aventura de crear aquesta Biblioteca Museu i que resta ocult sota el seu "*Surge et Ambula*"; donar eines a la població per estudiar i aprendre per contribuir amb aquests coneixements al progrés de la Humanitat.

Notes:

¹ Lluís G. Espoy a Balaguer, 30 VIII 1884. (Oliva/131)

² Jeroni Granell a Víctor Balaguer, 13 III 1883. (Oliva/25)

³ A la Biblioteca Balaguer es conserva el títol en el qual se li concedeix el grau 33 el 25 de gener de 1882. Just pocs dies després de començar els treballs de construcció de la Biblioteca Museu, la primera pedra de la qual s'havia col·locat l'1 de gener d'aquell any.

⁴ PALOMAS, Joan. *Víctor Balaguer. Renaixença, Revolució i Progrés*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2004, pp. 327 i 328.

⁵ Víctor Balaguer a Joan Oliva, 00 I 1883. (Oliva/14)

⁶ COMAS, Montserrat. *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 208 i ss.

⁷ OLIVÉ, Àngel. *Art, Ciència i Literatura a les façanes de la Biblioteca Museu Balaguer*. Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, 2008.

⁸ GUÉNON, René. *El esoterismo de Dante*. Barcelona: Ed. Paidós Ibérica, 2005.

⁹ Aquesta casa es troba al jardí de la Biblioteca Museu. Fou construïda l'any 1890 com a vivenda particular de Víctor Balaguer.

¹⁰ Pel ressò que va tenir a diversos diaris de l'època, faig esment d'aquesta anècdota. *El Correo Catalán* va publicar el 24 d'octubre de 1884 que donades les idees de Balaguer i la seva filiació no desmentida a la maçoneria els 20.000 volums de la Biblioteca Museu eren impius i que la institució era un focus d'infecció moral. Afirmació a la qual el pare Eduard Llanas contestà al discurs que donà el dia de la inauguració de la Biblioteca Museu, proclamant la falsedat d'aquestes acusacions i que només havia trobat set llibres a la secció religiosa recollits a l'Índex de llibres prohibits, els quals ja s'havien retirat. Aquesta notícia va ser comentada a la premsa del moment, que es posicionà a favor d'uns o altres segons la ideologia de cada mitjà.

BIBLIOGRAFIA

Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, n. 1. octubre 1884.

El Correo Catalán, 24 d'octubre de 1884.

La Vanguardia, 30 d'octubre de 1884.

La Dinastia, 28 d'octubre de 1884.

El Siglo Futuro, 27 d'octubre de 1884.

COMAS, Montserrat. *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

DAZA, Juan Carlos. *Diccionario Akal de Francmasoneria*. Madrid: Ed. Akal, 2009.

GUÉNON, René. *El esoterismo de Dante*. Barcelona: Ed. Paidós Ibérica, 2005.

MARSÉ, Pere. *Itinerari per la història de l'edifici de la Biblioteca-Museu Victor Balaguer*. Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, setena època, 2008.

OLIVÉ, Àngel. *Art, Ciència i Literatura a les façanes de la Biblioteca Museu Balaguer*. Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, setena època, 2008.

PALOMAS, Joan. *Victor Balaguer. Renaixença, Revolució i Progrés*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2004.

Portal d'informació sobre maçoneria: www.masoneria.es